

Zápis z pravidelného podzimního semináře o realizaci podprogramů VISK 4 a VISK 7 ze dne 8. 11. 2023

Seminář byl zahájen v 10:00 v zasedacím sále Centrálního depozitáře Hostivař a online na platformě ZOOM.

1) **Zadávací dokumentace k VISK 4 na rok 2024** – Petra Vávrová, Národní knihovna ČR

Přednáška proběhla prostřednictvím nahrávky a doprovodného videa. P. Vávrová prezentovala hlavní cíle programu VISK 4, a dále novinky v rámci programu, jež byly zavedeny na základě dotazů a zkušeností. V rámci programu došlo k vyčlenění jednotlivých aktivit do čtyř hlavních oblastí. Zaprvé se jedná o ochranu fondů uložených v klimaticky v nepříznivém prostředí (např. prostřednictvím mechanické očištění, či desinfekce). Druhou vyčleněnou aktivitou je zhotovování ochranných obalů, jakožto důležité ochrany před nepříznivými vlivy vnějšího prostředí. P. Vávrová v této věci připomněla, že při zhotovování ochranných obalů je zapotřebí odsouhlasení příslušných materiálů (např. lepenek) na jejich výrobu. Třetí aktivitou je odkyselování svazků postižených degradací kyselého papíru. K tomu je důležité zjištění kvantity poškozených knih a následného stanovení priorit při odkyselování – postupovat je třeba od nejvzácnějších a nejpoškozenějších knih. Dále je nutné zvolit vhodnou odkyselovací technologii. Odkyselované knihovní jednotky je rovněž nezbytné zadávat do Registru odkyselování. Pro celý proces je možné v Národním úložišti šedé literatury je možné nalézt certifikovanou metodiku. Hodnoty pH je dobré zjišťovat pH metrem (ne tužkou nebo papírkem). pH metr je možné zapůjčit nebo zažádat o dotaci na pořízení. Prostřednictvím videa byla dále prezentována podporovaná forma odkyselování – metoda ZFP2 (tzv. „mléko“), kterou provozuje firma ZFP se sídlem v Lipsku (Německo). Konečně čtvrtou aktivitou podporovanou v rámci programu VISK 4 je monitoring a úprava klimatických parametrů v knihovnách a depozitářích a s tím související prevence škod. Závěrem přednášky byly zmíněny vybrané detaily zadávací dokumentace. V programu nelze žádat o příspěvek na investice a rozsáhlejší stavební úpravy.

Dotazy na přednášející je možné směřovat na e-mailovou adresu Petra.vavrova@nkp.cz.

Diskuse:

- ✓ Je možné žádat v rámci programu VISK 4 o příspěvek na DPP nebo DPČ v souvislosti s legislativními změnami v této oblasti?
 - J. Neoralová: Celá věc je momentálně ve fázi hledání cest a čekání na konkrétní informace o tom, jakým způsobem legislativní změny implementovat. V principu je žádost možná jak na DPP, tak na DPČ s tím, preferovaná forma je DPP. V souvislosti s novými pravidly bude třeba zohledňovat nároky na dovolenou. Přesnější informace budou tlumočeny kanály IPK nebo SKIP.
 - P. Vávrová: Zatím nejsou k dispozici prováděcí metodiky.
- ✓ Je možné podat žádost o zařazení do více podprogramů zároveň?
 - J. Neoralová: Odevzdává se vždy jedna žádost za instituci, podprogramy se specifikují se v rámci této jedné žádosti.
- ✓ Vzhledem k tomu, že je možné podávat jednu žádost za knihovnu, jakým způsobem postupovat v případě institucí, kde je více dílčích knihoven (např. Univerzita Karlova)?
 - T. Foltýn: Přesné stanovení postupu v těchto případech záleží na interních pravidlech konkrétní instituce.

2) Zadávací dokumentace k VISK 7 na rok 2024 – Tomáš Foltýn, Národní knihovna ČR

T. Foltýn všechny zúčastněné přivítal jménem NK ČR a poděkoval za účast a pořádání semináře. Ve svém příspěvku prezentoval novinky v rámci zadávací dokumentace k programu VISK 7. V uplynulém období došlo pouze ke kosmetickým a dílčím úpravám. Zaprvé hodnotící komise napříště preferuje v případě většího počtu dokumentů dodání jejich seznamu v excelovské tabulce. Dále došlo na základě požadavků MK ČR v rámci formuláře k rozšíření počtu poptávaných údajů o žadatelské knihovně. Další novinkou je rozšíření možností digitalizace zvukových dokumentů o fonografické válečky. K tomu byly vytvořeny metodické dokumenty. Pokud jde o závěrečné vyúčtování projektu, zde došlo k zpřesnění požadovaných údajů v příslušném formuláři. Byly rovněž provedeny aktualizace na webových stránkách programu tak, aby všechny odkazy na metodiky, formuláře a čestná prohlášení odpovídaly aktuálním podmínkám a pravidlům. Závěrem svého příspěvku T. Foltýn apeloval na hojné a důsledné využívání projektů tak, aby bylo možné program udržet ve stávající výši (vzhledem k současné ekonomické situaci) a případně v budoucnu doufat v jeho navýšení ze strany MK ČR.

Diskuse:

- ✓ V rámci digitalizace prostřednictvím krajských knihoven se řeší kvalita dodavatelů. Existuje možnost koordinovaného postupu, jímž by bylo možné tlačit na zvýšení kvality dodavatelů digitalizace?
 - T. Foltýn: V rámci digitalizačních procesů neexistuje mezi knihovnami kolektivní smluvní vztah, který by toto umožnil, což omezuje možnosti garantů projektu. Vymáhání dostatečné kvality digitalizace u dodavatele závisí na konkrétním zadavateli.
- ✓ Jakým způsobem probíhá domluva žadatelské instituce s NK ČR ohledně sdílení dat pro NDK? Je zde stanoven konkrétní časový předstih?
 - T. Foltýn: Pro sdílení dat je potřeba konkrétní domluva s kontaktními osobami v rámci NK. Zároveň je nutno zkoordinovat, která data už jsou uložena v LTP, která se zpřístupní a která dodá jiná knihovna. Konkrétní časový předstih je záležitostí individuální domluvy.
 - M. Bežová: V této záležitosti je třeba obrátit se na konkrétní osoby (jmenovitě na Mgr. Janu Hrzinovou z Oddělení správy a archivace digitálních dokumentů) a věc s nimi předběžně konzultovat.
 - T. Foltýn: NK ČR se kontinuálně věnuje konverzi starších formátů, zintenzivnění této práce bylo součástí žádosti podané na Národní plán obnovy.
- ✓ Jakým způsobem se postupuje v případě žádosti o obohacení starších formátů z Krameria 3 v rámci NDK (např. pokud jde o nadstavbu ANL nebo dalších vnitřních částí)?
 - T. Foltýn: Digitalizace v rámci ANL je možná, je to třeba v rámci žádosti konkrétně specifikovat.
- ✓ Má NK ČR dostatečné možnosti pro digitalizaci gramofonových desek z knihovny ČRo včetně nafocení etiket?
 - T. Foltýn: NK ČR plánuje rozšířit hardwarová úložiště tak, aby nebyly omezeny kapacitní možnosti. Pokud jde o softwarové vybavení, je dotaz třeba směřovat na konkrétní odpovědné osoby.
- ✓ Jakým způsobem budou v rámci programu implementovány změny, pokud jde o DPP a DPČ, po legislativních změnách zákoníku práce? Je v plánu k této záležitosti nějaké doporučující stanovisko?

- T. Foltýn: Změny zákoníku práce jsou čerstvou záležitostí a jejich přesná implementace bude vyžadovat nějaký čas. V každém případě je nezbytné, aby nově zavedená pravidla každá instituce s právní subjektivitou zohlednila. Přesné podmínky v rámci programu jsou v gesci MK ČR. MK ČR bude v této věci dotazováno.
- ✓ Existují pro žadatelskou instituci závazné termíny, pokud jde o akceptační protokol? Představuje problém, pokud se nestihne vydat akceptační protokol do konce kalendářního roku?
 - J. Bilwachs: U akceptačního protokolu nejsou žádné konkrétní závazné termíny. V rámci zpracování žádostí se prioritně řeší ty případy, kde se vyskytla nějaká reklamacce.
- ✓ Jak řešit velkou chybovost některých dodavatelských firem? Je v této věci možné sdílení zkušeností s konkrétními dodavateli?
 - T. Foltýn: Podmínky volného trhu neumožňují vydávat konkrétní doporučující stanoviska ke konkrétním dodavatelům, či stanovovat nějaké „žebříčky kvality“. Řešením je komunikace s dodavateli a důsledné reklamování nedostatků ze strany zadavatelské instituce.

3) **Dezinfekce materiálů a kontrola mikrobiologické kontaminace pro knihovny a jiné instituce** – Rebeka Zembjaková, Národní knihovna ČR

R. Zembjaková úvodem prezentovala průběh mikrobiologické kontroly knihovních jednotek. Skládá se z měření parametrů prostředí, dále z kontroly povrchů a ovzduší. Při kontrole povrchů probíhají stěry suchým tampónem, dalším zpracováním v laboratoři se následně zjišťuje intenzita případného mikrobiologického napadení. Kontrola ovzduší probíhá pomocí aeroskopu, vychází ze Standardního operačního postupu. Následuje opět laboratorní vyhodnocení a závěrem se stanoví konkrétní intenzita napadení na základě pěti předem stanovených kategorií.

Příspěvek pokračoval prezentací metod dezinfekce a mechanické očisty. Dezinfekce knihovních jednotek probíhá v hermeticky uzavřeném boxu v párách butanolu (knihy jsou v něm umístěny 2–3 dny, následně 2–3 dny probíhá odvětrávání v digestoři). Dále byl prezentován průběh preventivní povrchové dezinfekce, která se provádí pomocí mobilního zmlžovacího zařízení. K této formě dezinfekce se přistupuje v případě, kdy fond není mikrobiologicky kontaminován, ale je např. uložen v nevyhovujících podmínkách a hrozí tedy riziko napadení.

V rámci dezinfekčního procesu se provádí rovněž mechanická očista knihovních jednotek, a to pomocí vysavače s kartáčovým nástavcem a otíráním latexovou houbou. Mechanickou očistu není možné provádět samostatně, pouze v rámci dezinfekce.

Nacenení dezinfekčních a očistných prací se provádí individuálně na základě cenové nabídky, která je každá rok stanovena nově. Závěrem prezentace byly prezentovány ceny prací pro rok 2023. V případě zájmu o tyto práce je vždy potřebná předběžná konzultace, na jejímž základě pak je stanoven další postup.

Diskuse:

Neproběhla.

4) **Vysoušení dokumentů ve víceúčelové vakuové komoře a vakuových baličkách** – Jitka Neoralová, Národní knihovna ČR

J. Neoralová ve svém příspěvku seznámila přítomné s vývojem a v současnosti poskytovanými službami v oblasti vysoušení dokumentů ve vakuové komoře a ve vakuových baličkách v rámci NK ČR. Tyto služby jsou určeny zejména pro případy velkých nehod typu masivního zatečení do depozitářů, případně povodní.

Potřeba bezpečné metody vysoušení velkého množství knih vyvstala ve velkém po povodních roku 2002, kdy bylo zasaženo na 40 knihoven, poškozeno cca 800 000 knihovních jednotek a 140 000 jednotek muselo být zamraženo. Jako nejvhodnější se v tomto ukázaly metody vakuového sušení, kdy nedochází k další destrukci a rozvoji mikrobiologického napadení. Zpočátku byly dodány vakuové baličky umožňující vysoušení po jednotlivých kusech. Průběžná vlhkost se zjišťuje pomocí měčových měřáků. Výhodou tohoto postupu je rovnoměrné vysoušení, kdy nehrozí zvlnění papíru a vazby (na rozdíl od sušení vzduchem), nehodí se však pro velké objemy knih. Pro ně se využívala metoda sušení v řízené atmosféře. Tato metoda však není vhodná pro materiály citlivé na vyšší teploty (např. useň, dřevo), navíc hrozí aktivace některých barviv.

Z toho důvodu došlo k vytvoření projektu a následné realizaci vakuové komory v CDH Hostivař. Realizace se zdařila díky pomoci Mellonovy nadace a komora byla po zkušebním provozu zkolaudována roku 2006. Komora je víceúčelová a umožňuje různé typy vysoušecích metod: sušení v řízené atmosféře, vakuové vymrazování (lyofilizaci), či vakuové sušení. Testována byla rovněž pro dezinfekci, dezinsekcii či kondicionování (nakonec nerealizováno z důvodu rizika chemických reakcí při butanolové dezinfekci). Kapacita komory činí 2 m³, pojme přibližně 216 knihovních jednotek.

Ovládání komory probíhá pomocí řídicího softwaru s dálkovým přístupem, součástí jsou rovněž senzory teploty, vlhkosti a tlaku v komoře i v knihách a možnost manuálního i automatického nastavení. Systém řízení umožňuje zajistit bezpečnost sušení tak, aby nedocházelo k přesušení.

Také vakuové metody sušení mají své limity. Nelze je využít pro fotografické a zvukové materiály (zejm. gramodesky), křídový papír (hrozí nevratné slepení listů) a pro neseparované zmrzlé bloky. Vakuové baličky mohou rovněž způsobit zplštění plastických prvků.

Pro každého zákazníka se vypracuje individuální kalkulace na základě cenové nabídky, která je každoročně stanovena na základě aktuálních cen materiálů a energií.

Diskuse:

- ✓ Jakým způsobem fungovalo po povodních roku 2002 financování záchrany postižených knihovních fondů, především pak jejich zamražení?
 - J. Neoralová: Zpočátku byla knihovnám nabídnuta pomoc zdarma, potřeba financování vyvstala až po nějakém čase a primárně záležela na zřizovatelích jednotlivých institucí. Spolupráci k tomu poskytovala rovněž NK ČR. Některé další instituce nabízely pomoc zdarma i nadále (např. sušárny v Kralupech n/Vlt, nebo Národní archiv v otázce dezinfekce).

5) **Příjem, validace a ukládání dat z projektu VISK 7 v LTP NK ČR: Dobrá praxe a nejčastější chyby** – Jan Bilwachs, Národní knihovna ČR

J. Bilwachs prezentoval procesy příjmu validace a ukládání dat v rámci projektů VISK 7. Ročně se přijímá 15–18 projektů, 5–8 projektů ročně se reklamuje a následně přijímá znovu. Roční počet projektů tedy činí cca 25, nejvíce podání přichází na přelomu kalendářního roku.

Příjem dat probíhá nejčastěji na fyzickém médiu, ovšem preferuje se online přenos (FileSender, sFTP). V první fázi se provádí antivirová kontrola a kontrola integrity se zaměřením zejména na povinné údaje v předávacím protokolu. Následuje kontrola formátu a obsahu pomocí komplexního validátoru a výpisu popisných metadat, dále manuální kontrola reprezentačních vzorků a kontrola v RD. Pokračuje se testovacím importem, dále importem do LTP a Krameria a závěrečnou kontrolou úspěšnosti importu. Dodržování standardů je klíčové pro dlouhodobou logickou ochranu dokumentů, jejich čtení, migraci do nových standardů a eventuálně býti mohoucích nástupnických programů, jakož i pro vzájemnou kompatibilitu. Jejich dodržování je závazné pro všechny zainteresované strany. Standardy NDK je proto nežádoucí obcházet. Případné nedostatky je třeba řešit na straně aplikace, nikoli na straně metadat.

Mezi nejčastější chyby, které se při příjmu dat nachází patří jednak narušená integrita balíčku (nesouhlasící kontrolní součty md5, chybně uvedené velikosti souborů či nerespektování syntaxe XML), dále nerespektování názvové konvence balíčků (např. používání čísel čnb), nepopsání titulu

periodika, případně popis pod jiným titulem (častá chyba v případě přívazků, konvolutů atd., jež vede k nedohledatelnosti dat). Objevují se rovněž nepopsané nebo nesprávně popsané přílohy, nevhodné údaje v elementu „partNumber“ (očekává se pořadové číslo vydání, u ročenek číslo edice), nevhodné hodnoty v elementu dateIssued (tj. úroveň čísla a ročníku) či chybné používání velkých a malých písmen (např. u sigel). Všechny tyto chyby jsou příčinou pro okamžitou reklamaci. Tolerovat je možné pouze drobné chyby (např. nadbytečné elementy nepopsané v DMF, pakliže nerozporují jiné povinné elementy, case sensitivita či neshodné UUID na titulové úrovni). Prezentovány byly rovněž další nástroje kontroly metadat, zejména Komplexní validátor, a dále skripty mets2xlsx a validatorLog2html, které jsou zveřejněny na internetových stránkách <https://github.com/NLCR/visk7-nastroje>.

Závěrečné doporučení: Kontrola se vyplatí nejen u ručně vytvářených metadat, ale i v případě metadat vytvářených z katalogizačního záznamu. Kontrolovat je zároveň třeba ještě na straně instituce před odesláním do NK ČR. V případě problémů zjištěných problémů s komplexním validátorem je třeba využít „issues“ na platformě GitHub: <https://github.com/NLCR/komplexni-validator/issues>.

Diskuse:

- ✓ Dotaz k elementu Location: Na úrovni titulu není v případě periodik možné dát za sebe všechny dotčené instituce?
 - J. Bilwachs: V rámci elementu je důležitá úroveň čísla spíše než úroveň titulu. Pokud to není možné a postupuje se podle úrovně titulu, může nastat zmatek při agregování dat.

6) **Digitalizace gramofonových desek z pozůstalosti dirigenta Václava Smetáčka** – Kateřina Šírová Vojířová, Městská knihovna v Praze

K. Šírová Vojířová prezentovala průběh a aktuální stav projektu v rámci programu VISK 7 zaměřeného na digitalizaci gramofonových desek z pozůstalosti hoboisty a dirigenta Václava Smetáčka (1906–1986). Jedná se o historicky a muzikologicky cenný a umělecky ceněný soubor celkem 300 desek přímo navazujících na Smetáčkův profesní život. (Vedle toho ještě listinný archiv uložený v Národním archivu). Už v době převzetí MKP byla hlavním cílem jejich digitalizace. Příprava projektu probíhala od podzimu roku 2021, a to ve spolupráci MKP a NM-ČMH jako garanta. Od roku 2023 probíhá 2. fáze projektu.

Vlastní projekt započal výběrem konkrétních desek k digitalizaci. Pokračovalo se jejich základní katalogizací a nahlášením do SKC (za účelem přidělení čČNB) a RD. Následovala fyzická kontrola desek a obsahu, administrativní práce v souladu s podmínkami projektu a s vnitřními pravidly MKP. Poté bylo přikročeno v několika fázích k vlastní digitalizaci a reformátování (ve spolupráci s NM-ČMH). V první fázi byly zhotoveny skeny na speciálním zařízení (skenována byla matriční čísla a etikety, samotná deska, a také obaly a booklety). Následovala fáze reformátování zvukové nahrávky pod vedením zkušeného zvukového inženýra. Tak byl pořízen nejprve původní neupravený soubor, a následně pomocí ekvalizačních křivek upravený soubor s eliminovanými ruchy či praskáním. Závěrečná fáze spočívá v kompletaci dat, jejich zpřístupnění a nastavení ochrany.

Závěrem proběhla videoprezentace výsledné podoby digitalizace a příslušného webového rozhraní.

Diskuse:

Neproběhla

Seminář byl ukončen v 12:40.

Za správnost: Mgr. Martin Boukal

Schválil: Mgr. Vojtěch Halama